3. Munkavlen

2 – 13 november 1977

"Sjökartedirektör och Kommendör F. Hallbjörner" stod det med svart text på den stora vita skylten på dörren. Det krävdes punktlighet. Trots att jag bara hade sekunders gångavstånd till chefens tjänsterum, var jag där flera minuter innan. I väntan på att klockan skulle bli exakt tre, vankade jag nervöst fram och tillbaka på den orangefärgade linoleummattan i korridoren. Jag kramade med en fuktig hand kartrullen med mitt montage av djupkartan och sjökortet. Det här var en chans jag inte ville missa.

Vad jag då inte visste var att vi faktiskt hade två fullbetalda sjökartedirektörer. En som blivit överkörd under kränkande former och en efterträdare som just fått regeringens förtroende.

Historien var att vår tidigare chef Fagerholm, inte gillade den militära bemanningen på våra sjömätningsfartyg. Han tyckte den hade en förlamande inverkan på sjömätningsflottans effektivitet. Han drev kompromisslöst sitt krav på att göra bemanningen civil. Men hos generaldirektören, som vid den tidpunkten hette Severin, fick han ingen support och tog då ett FN-uppdrag på Ceylon några år.

Som vikarie fick vi en sympatisk avdelningsdirektör med mätningstekniska specialkunskaper. När sjökartedirektören kom tillbaka från sin utlandsvistelse blev det snart nya bråk med militären. Fortfarande fick han ingen respons från GD Severin. Då tog Fagerholm ett nytt FN-uppdrag i Etiopien i protest och i väntan på att det skulle komma en ny, mer resonlig GD till verket. De två kom överens om att de tillsammans skulle utse en ny vikarie. Avdelningsdirektören som tidigare vikarierat tänkte inte flytta med till Norrköping, utan förverkliga sin dröm att slippa byråkratin och bli pianolärare.

Men Severin föreslog regeringen, utan att konsultera Fagerholm, att tillsätta en militär, kommendör Folke Hallbjörner. Fagerholm blev frustrerad och skrev ett öppet, mycket kritiskt brev:

”Du har uttryckligen lovat mig att samråda med mig. Istället har du råkat föreslå en lösning som såväl för sjökarteväsendet som för vederbörande själv kan befaras som mindre lyckligt. Till denna utpräglade tekniska chefspost har du, i din bristande kännedom om verksamhetens art, föreslagit en person, som säkerligen i och för sig är mycket duktig, men som synes sakna såväl utbildning som erfarenhet inom allmän teknisk verksamhet och då i synnerhet beträffande mätningsväsende och kartografi.”

Fagerholm målade i sin skrivelse upp en dyster framtid för sjökartläggningen med Hallbjörner som chef. Skrivelse gick till GD Severin och kommunikationsdepartementet.

När Fagerholm kom hem till Sverige på semester nästa gång hade Sjöfartsverket fått en ny GD. Lennart Johansson kom från kommunikationsdepartementet. Han hade ”ärvt” sin föregångares ovilja mot Fagerholm. Hallbjörner fick fast anställning när verket flyttade. Innebörden blev också att Fagerholm aldrig mer skulle få sätta sin fot på verket. Det fanns heller inga andra lediga avdelningschefstjänster. Och att låta sjöfartsrådet Dr Fagerholm vara kvar på verket och syssla med frågor under sin kompetens var inte så angenämt heller för GD Johansson. Fagerholm satt nu med

full lön från Sjöfartsverket, utlånad till en kvartstjänst på Vägverket. Vi hade alltså i praktiken två sjökartedirektörer, men det var bara en som regerade.

Hallbjörner hade vid inflyttningen i de nybyggda lokalerna på Saltängen i Norrköping, valt att placera sitt rum längst in i återvändskorridor. Ingången, direkt från korridoren, togs bort redan på ritningsstadiet. All in- och utpassering till sjökartedirektörens tjänsterum gick via personalen på den ständigt bemannade expeditionen. Någon snabbtelefon installerades inte vid inflyttningen. Kommunikationen med omvärlden sköttes också via expeditionspersonalen.

I samma korridor fanns de underordnade sektionschefernas tjänsterum. Det var chefen för den operativa sjömätningsflottan och chefen för den militärkartografiska sektionen. Nordström, som var chef för den mätningstekniska enheten, receptionspersonalen och en ekonom var de som inte hade militär bakgrund i chefskorridoren. Det fanns också ett arkiv och ett mindre sammanträdesrum som oftast stod tomt.

Hallbjörners befattning tillät honom inte att ha någon personlig sekreterare. Trots att expeditionens personal i praktiken alla tre fungerade som sekreterare, installerats också en kapten i flottan i korridoren. Han blev kommendörens inofficiella adjutant. Några egentliga arbetsuppgifter var inte preciserade, och kaptenen fick första tiden finna sig i att sortera diabilder.

Exakt på avtalad tid tog jag steget in på expeditionen och knackade dörren direkt till höger. Inget svar. Personalen som satt nära intill, visade mig med en vänlig gest att det bara var att kliva på. Dörren var extra tjock och välisolerad och jag förstod att det skulle behövas mycket mer än en knackning för att göra sig påmind. Pulsen ökade.

Sjökartedirektören satt i ett halvdunkel med ryggen mot kortväggen längst in i det sju moduler stora och avlånga rummet. Det katederliknande och på en avsats något upphöjda skrivbordet var välpolerat. En svag skrivbordslampa lyste med gult sken. Dagsljuset kom från de små kvadratiska fönstren utefter hela vänster långvägg.

Den enhetliga möbleringen i mörkbrunt ädelträ, matchades med färger mellan ljusblå till turkos på golvmattor och möbeltextilier. Mot skrivbordets framkant, vinkelrätt ut mot rummet hade ett långt sammanträdesbord med ett dussintal stolar i liknande träslag placerats. Närmast dörren till höger stod en TV på hjul och till vänster en soffgrupp i vackert tyg med några stora palmliknade krukväxter på var sin sida.

Den mjuka ljusblå heltäckningsmattan var tjock. Låga bokhyllor täckte långväggarna. Ovanpå bokhyllorna stod standar och stora fartygsmodeller. En antik kartbok låg uppslagen till höger, omgiven av höga mässingsljusstakar. Väggarna pryddes av tavlor med marin anknytning i förgyllda ramar. En föreställde havet i uppror. Bakom chefen hängde på väggen ett porträtt av H.M. Konungen

– Varsågod och tag plats, sa Hallbjörner från sin position bakom skrivbordet.

Han gjorde en gest mot det långa sammanträdesbordet framför sig. Jag lyfte ut stol nummer två på vänster sida räknat från kommendören och vände den försiktigt snett åt höger mot honom, för att kunna se min chef utan att behöva vrida huvudet alltför mycket. Att han satt högre upp än jag, var det svårare att göra någonting åt.

Samtidig som jag skulle sätta mig ner, reste sig kommendören. Jag trodde han ville hälsa, sträckte på mig och tog ett steg mot honom. Men det var inte för att ta i hand chefen rest sig, utan

för att hänga av sig kavajen på stolsryggen. Det var ingen bra början, tänkte jag när jag lite skamsen sjönk ner i stolen.

– Jaså, du håller på med egna utredningar? var det första sjökartedirektören sa när han också kommit på plats. Kommendören rättade till slipsen och manschetterna på den vita skjortan. Han ville inte möta min blick, utan tittade åt sidan.

– Jag är naturligtvis intresserad, sa jag lite överrumplad. Det tillhör mitt jobb.

– Men jag har fått information om att du har varit i kontakt med juristerna på A?

Jag såg direkt min chans att förklara mig, tog den och det var som att öppna en kran. Hela tiden kunde jag registrera att min information var ovälkommen, men jag malde på. Under föredragningens gång tog jag mod till mig, reste mig upp, gick fram till skrivbordet och placerade min karta mitt framför sjökartedirektören. Det måste ha sett löjligt ut. Jag stod lite framåtlutad, nära på tå som en sämre backhoppare över det upphöjda skrivbordet. Trots att jag till en början pekade, och därefter nästan trummade på kartan för att verkligen demonstrera det jag sa, sänkte kommendören inte ens blicken.

Det förändrade situationen totalt. Sjökartedirektörens demonstrativa sätt att ta på sig skygglappar för att slippa se obehagliga fakta, gjorde att all min respekt för honom i samma ögonblick försvann. Rädslan och nervositeten rann av mig. Jag kände mig plötsligt stark, och lite förbannad.

När jag hade försökt få sjökartedirektören att titta ner på mitt kartmontage ett par gånger till utan att lyckas, satte jag mig ner lite demonstrativt och lät kartan ligga kvar framför honom. Det blev en lång paus. Jag gav mig inte utan återkom sittande till kartans innehåll. Då fick jag den första, högljudda, kommentaren.

– Men jag vet ingenting om djupkartor. En ny paus. Jag måste lita på Sjölin och dom andra. Men du har ju gått till juristerna. Begriper du inte att det här inte får komma ut till motståndarna!

– Motståndarna? Jag blev helt ställd.

– Juristerna på A, du vet väl hur dom är? svarade min chef med hög volym och slog ut med armarna utan att se åt mitt håll.

Nej, det visste jag inte. Jag hade visserligen under veckan inte kunnat undgå att se att ett par av administrativa avdelningens jurister gjort täta besök i chefskorridoren. Men att de skulle vara motståndare? Det tydde kanske på en viss oenighet, men på vilket plan? Sjökartedirektörens sätt att uttrycka sig gjorde mig överraskad, men jag bestämde mig för att vara lika rak tillbaka.

– Ja, men det här är ju mygel på högsta nivå. Bortförklaringarna i pressen kommer inte att hålla i en rättegång.

– Jag vet ingenting om kartor, upprepade sjökartedirektören och gjorde en gest mot skrivbordet framför sig. Han hade nu vänt sig helt bort från mig och fixerade blicken någonstans på fönsterväggen.

– Det är synd det, påpekade jag spontant och uppgivet.

– Nej, det tycker jag inte alls. Jag har andra saker att sköta. Tänk om jag skulle lägga mig i allt, hur skulle det se ut?

Om det hade vi tydligen också olika åsikter, men efter en stunds total tystnad bytte Hallbjörner ton. Han började berätta om sina problem och beklagade att han inte hade mer tid för personalen. Kommendören berömde sig själv för den lojalitet han alltid visat mot oss anställda, bl. a. i löneförhandlingar. Han sa att han verkligen ansträngt sig för Christina och mig vid utlokaliseringen

till Norrköping, och vi hade fått betydande lönelyft tack vare honom. Han påpekade under ökad irritation också att han lyssnat på Nordström och gjort mig till chef.

– Och som tack kommer du med det här! fnös han till slut.

– Ja, men presskommunikén ljuger, den är inte bra för vår trovärdighet. Ta tillbaka den! sa jag provocerande, medveten om det omöjliga.

– Aldrig i livet! Ända sedan generaldirektören kom tillbaka från sin ledighet har han ringt mig flera gånger om dagen för att få besked om grundet. Nu har han fått det, och vi har fått tyst på DN. Journalisterna ringer som galningar hela dagarna… vi måste få arbetsro!

Chefen gjorde en kort paus innan han bytte kurs igen.

– Jag börjar faktiskt tröttna på allt jag gör för er. Om det här fortsätter, kommer jag att söka mig tillbaka till flottan. Vad vill du egentligen?

– Börja med att ta tillbaka pressmeddelandet, upprepade jag ännu mer provocerande, ännu mer medveten om det omöjliga. Ska vi hänga lotsen när det är vårt fel? frågade jag och försökte förgäves möta kommendören med blicken.

– Men kommunikén är inte fel! Han räknade på fingrarna upp alla i verksledningen som varit med när beslutet togs. Menar du att dom skulle ha fel, och du skulle ha rätt? Det är ändå generaldirektören som själv har tagit det avgörande beslutet om presskommunikén. Tror du att han ljuger?

Nu tittade kommendören på mig och jag tror att han såg att jag log. Nej, i mina tankar visste jag vem som ljög. Jag undrade också vem i verksledningen som visste mer om kartor än själva sjökartedirektören, som redan flera gånger bara de senaste minuterna sagt att han ingenting visste?

– Du sa nyss att Lennart Johansson hade fått besked? frågade jag

– Mm?

– Då har han nog inte ljugit… medvetet alltså, sa jag och tyckte att jag hade en poäng?

Det blev en lång paus igen. Vi väntade ut varandra.

Kommendören gav upp först. Motvilligt erbjöd han sig nu att i alla fall att undersöka om innehållet i presskommunikén var så illa som jag påstått.

Jag visste i samma sekund att jag hade förlorat. En utredning skulle betyda locket på och förmodligen inte leda någon vart. Vem skulle i så fall backa? ”Låsningen” var redan gjord. Men vad hade jag å andra sidan för val?

Villkoret för den utlovade interna utredningen, var att jag höll tyst om mina åsikter före sjöförklaringen. Jag fick lova att absolut inte prata mer med verksjuristerna. Det fick jag bara acceptera.

Vi resonerade om vem som skulle kunna granska presskommunikéns innehåll i sak. Sjökartedirektören föreslog en kartredaktör på militärkartografiska sektionen. Den personen hade mitt fulla förtroende.

Däremot kunde jag inte låta bli att påminna om att Birger Sjölin var så belastad i ansvarsfrågan att det kunde vara oklokt att låta honom styra och ställa för mycket framöver. Det lämnades utan kommentar från chefen.

Efter ytterligare en lång paus fortsatte Folke Hallbjörner i en mer vänlig ton.

– Det är klart att jag inte hade gått med på presskommunikén om det är som du säger... men förstår du inte vilken situation du har satt mig i?

Kommendörens påstående imponerade inte. Tiden började rinna iväg och jag ville gå. Men chefen höll mig kvar. Han ville prata demokratifrågor, om "berget", och andra brister i

organisationen. Jag fick till slut en känsla av att han trots allt respekterade någonting jag stod för. Jag tittade på klockan igen och upptäckte att nittio minuter gått fort. Jag var sen. Jag visste att Christina väntade otåligt på att få komma hem. Innan samtalet avrundades, återvände jag till huvudproblemet.

– Men lotsen då, vad kommer att hända med honom nu?

– Ingenting kommer att hända lotsen, Jag är den ende i hela verksledningen som är för lotsarna. Jag har gjort mycket för dom.

Kommendören utvecklade inte sitt påstående, men med den deklarationen tyckte jag att jag nått så långt som jag kunde begära. Men respekten för min högste chef var som bortblåst. När jag reste mig upp, sträckte mig framåt och tog tillbaka min karta på Hallbjörners skrivbord, tyckte jag att jag kunde driva lite med, som jag uppfattade det, sjökartedirektörens demonstrerade ansvarsflykt och feghet.

– Vi kan ju låtsas som om du aldrig har sett den här kartan då? Sa jag utan att ljuga.

Då jag redan hade ställt tillbaka stolen och börjat gå mot dörren, såg jag inte med vilken min sjökartedirektör reagerade. Han satt kvar, och fick sista ordet när jag tog i handtaget.

– Men jag kan ändå inte begripa vad du har med den här saken att göra?

Omgivningen ville veta vad som hänt inne hos högste chefen. Det var närmast unikt att sjökartedirektören hade enskilda samtal med anställda på min nivå. Alla visste vid det här laget varför jag blivit inkallad. Dessutom hade Hallbjörner vid ett par tillfällen höjt rösten så mycket att expeditionspersonalen reagerat. Men jag bestämde mig för att spara kommentarerna till nästa dag.

Christina hade väntat länge. Det var hög tid att hämta pojkarna på dagis. Det var ”Fem myror” på TV, vem ville missa det? Hon stod redan vid utgången.

– Vad hände? frågade hon när jag aningen rödmosig i ansiktet återvänt efter att ha hämtat ytterkläderna på mitt rum.

– Jag har fått munkavle, svarade jag med ett leende och höll upp glasdörren till trapphuset.

Två personer kunde inte vänta på att få veta vad mitt möte med Hallbjörner resulterat i. På kvällen ringde först Göran Nordström. Jag var glad att han inte tagit åt sig mer av vårt senaste känsloladdade möte. Han ursäktade sig generat för att han skvallrat om mina kontakter utanför sjökarteavdelningen. Som försvar sa han att han tyckte det var bra att mina åsikter fördes vidare. Den ursäkten kunde jag tills vidare acceptera. Eftersom jag trots allt var ganska nöjd med utgången, berättade jag i stort vad som sagts och om de löften som gavs hos chefen.

En stund senare ringde Birger Sjölin från Stockholm. Vi hade ett långt och förtroligt samtal, som också skulle bli vårt sista.

Tidigare, i mars samma år, hade jag deltagit i utredningen efter en för oss pinsam grundstötning i farleden till Forsmarks kärnkraftverk. Våra mätningar hade haft brister och nu var det tal om att riva och flytta en ledfyr. På vägen hade jag hälsat på Sjölin i stockholmsgruppen. Han var besviken över att ha hamnat på sidan. Han verkade uttråkad. Sjölin var van vid och trivdes bäst i händelsernas centrum. Att få vara med och leda projekt. Han hade varit med ombord när en supertanker provade inseglingen till Brofjorden innan OK-raffinaderiet byggdes. Och han hade varit sakkunnig när det gällde att hitta en byggplats för oljeplattformar på västkusten.

Problemet var att ingen i Norrköping längre frågade efter hans tjänster och det var sju år kvar till pension. Mitt besök i Stockholm var mest av social karaktär. Jag fick veta av Nordström att Hallbjörner sagt att Sjölin känt sig onyttig och bortglömd i stockholmsgruppen. ”Så ni kunde väl hälsa på honom någon gång när vi hade vägarna förbi”, lät budskapet.

Nu när jag hade honom på telefonen, tog jag direkt chansen att ställa en rak fråga. Jag tyckte att den var väldigt viktig med tanke på hur hela saken hade utvecklats.

Birger Sjölin höll med om att han blev utskälld av Hallbjörner på olycksdagen. Han hade på samma sätt som jag, gjort den förödande upptäckten tillsammans med lotsdirektören och andra i stockholmsgruppen. Grundet fanns i djupkartan. Hallbjörners reaktion var naturligtvis pinsam, eftersom ingen gärna kunde veta bättre än Birger hur det låg till. Men det var inte grundets upptäckt 1969, som var problemet för Hallbjörner menade Birger. Sjökartedirektören var inte anställd 1969. Det var mycket värre att uppgiften om sjökortsfelet redan spridits i huset. Hallbjörner hade direkt tappat kontrollen över händelserna och hans ansvarsområde hade redan fått ta hela stöten internt. Sjölin berättade också att han anade vem som lämnat ut djupkartan till DN. Lotsdirektören hade fått en kopia, och det var någon mer med vid genomgången, men han var inte säker på om det var han. Birger nämnde inga andra namn, men antydde att personen i fråga var tjänstledig för tillfället.

Birger Sjölin ville inte gärna tala mer om sin egen insats efter utskällningen. Vi visste båda om hans historiskt tunga ansvar i sammanhanget och det var ingenting som jag behövde påminna honom om. Men jag blev allvarligt orolig när han berättade att han nu själv tagit på sig att redovisa de karttekniska bitarna i sjöförklaringen. Det skulle återigen inte bli något erkännande från vår sida ”om vi inte behövde”. Vilka som ingick i ordet ”vi” kunde inte vara så många, konstaterade jag. Birger verkade helt engagerad av möjligheten att få försvara sig själv. Vad som drev honom pratade vi inte om. Det var helt ofattbart för mig. Och hur det skulle gå till pratade vi inte heller om. För mig var det en omöjlig uppgift att även fortsättningsvis försöka bortse från sjökortsfelet. Jag hade inte ens tänkt i de banorna. Hade Sjölin kommit på en flyktväg från det personliga ansvaret, som jag inte upptäckt?

Det hade varit meningslöst för mig att ens försöka mig på att övertala honom att lägga ner tanken på att mörka. Han hade varit min chef under många år. Vi hade fortfarande ett bra samarbete som jag var beroende av. Jag hade respekt för honom, och det visste han. Jag hade känslan av att han också var nöjd med det jobb jag utförde. Men han visste också att jag var en av få, kanske den ende, som hade tillräcklig insyn för att kunna sabotera hans eventuella felriktade planer. Och han visste nu att han inte kunde räkna med mitt stöd. Jag önskade honom heller inte lycka till och förklarade mig nöjd om jag slapp att bli insyltad. Han ville nu bara försäkra sig om att han kunde fullfölja planen ostört.

– Tänker du sluta agera nu då? frågade han till slut.

På det kunde jag bara svara samma sak som till Nordström. Jag hade för avsikt att fullfölja min del av överenskommelsen med Hallbjörner.

Jag var desperat rädd för utvecklingen, men lättad för stunden. Sjölin skulle behöva avlägsna sig långt från sanningen, om avsikten var att slippa ansvar.

Det var skönt att veta att han nu också kände till min inställning. Vad sjökartedirektören tyckte om mina åsikter kunde jag bara ana, och vad han förde vidare till verksledningen visste jag förstås

inte. Jag var däremot ganska säkert på att mitt nödrop via min vän verksjuristen, skulle föras vidare – uppåt.

Verket hade satt två egna jurister på fallet, Peter Brusewitz och Johan Franson. Jag skulle se dem många gånger komma och gå framöver. Jag hade svårt att förlika mig vid tanken att de båda skulle vara ”motståndare” på något sätt. Att bli ”motståndare” till sjökartedirektören var ju inte svårt i sig. Det kunde räcka med att man hade en ack så liten kritik att komma med.

Mitt öppna avståndstagande hade gjort mig immun. Efter mina uppriktiga samtal med Hallbjörner och Sjölin kunde jag definitivt inte komma i fråga att utnyttjas som vittne för verket om det skulle bli aktuellt med en domstolsprövning framöver. Att jag skulle på minsta sätt engageras inför sjöförklaringen var ur mina chefers perspektiv naturligtvis fullständigt otänkbart. Det var en skön känsla.

Jag tänkte att mina åsikter kanske ändå skulle verka som en broms? Att jag fått lova att hålla käften en eller annan vecka gjorde mindre. Varken Christina eller jag tänkte så långt framåt, när vi på kvällarna diskuterade utvecklingen på jobbet. Vi levde i nuet och tog en dag i taget. Jag såg fortfarande en möjlighet att vi skulle kunna ta oss ur den här penibla situationen utan alltför stora konsekvenser.

Min fortsatta roll skulle bli observatörens. Jag började skriva. För mig var den mest intressanta frågan inte om, utan hur vårt ansvar för olyckan skulle trollas bort. Från första parkett skulle jag kritiskt registrera varje nyans, varje steg i dramats utveckling. För det var ett drama. Atmosfären hade börjat vibrera. Mina chefer svarade med ökat hemlighetsmakeri. Tidigare öppna dörrar stängdes och informationen som i någon mån tidigare läckt ut under fikarasterna försvann helt.

Någonting inom mig sa att jag borde dokumentera det jag kunde, så jag började spara pressklipp och skriva längre dagbokskommentarer än vanligt. Det hela var på något oförklarligt vis spännande – otrevlig spännande.

Fler och fler av mina närmaste kamrater blev indragna. Christinas närmaste chef, som så långt också varit öppet kritisk mot handläggningen, hamnade nu i en situation han inte skulle gilla. Kartredaktören fick ett känsligt uppdrag. Alla djupkartor från sjömätningarna i Södertäljeviken i slutet av sextiotalet, måste så fort som möjligt jämföras med sjökortet. Det hade inte gjorts tidigare och Tsesisgrundet var nog tecken på att det kunde finnas fler farliga grund och andra fel i sjökort 721.

Uppdraget var så hemligt delikat att min vän bokstavligen låste in sig på sitt tjänsterum. Det hade aldrig hänt förut. Han låste till och med sin dörr från utsidan när han gick på toaletten. Ritpersonalen fick inte veta varför chefen gjorde sig otillgänglig, och snart undrade vi alla vad han egentligen höll på med där inne. Han kom inte ens ut på fikarasterna. Det var tydligen bråttom och kartredaktören skaffade sig ett rejält plussaldo på sitt flextidskonto. Hela allhelgonahelgen gick åt. Att det var något speciellt i görningen, förstod jag när jag efter helgen skulle lämna min tidrapport till Nordström. Han var inte på sitt rum och jag skulle lägga rapporten på det belamrade skrivbordet när jag upptäckte meddelandet på kontorsstolen. Det var textat med rödpenna:

”Viktigt! Göran, kom in till mig – fort! Hasse”.

Nu kunde jag inte hålla mig längre. Jag knackade på när ingen såg mig, och blev insläppt. Det luktade instängt. Jag förstod ganska snabbt att vi hade en apterad bomb på rummet.

Kartredaktören hade jämfört det aktuella sjökortet med sjömätningsresultaten från 1967-1969. Det var sammanlagt ett femtontal djupkartor som i stort täckte hela Södertäljeviken. Sjökortsmanuskriptet var fullständigt nedklottrat med rödpennan. Det var nya djupsiffror och ändrade djupkurvor, pilar och streck med anmärkningar och kommentarer.

Nej, Tsesisgrundet var inte det enda felet i sjökortet, långt ifrån. Djupkartorna avslöjade ett drygt hundratal tillräckligt stora avvikelser för att omedelbart ändra sjökortsbilden. Några var riktigt allvarliga, och det var det Nordström blivit larmad om. Tsesisgrundet fanns förstås också redovisat. Kartredaktörens rutinmässiga överföring från djupkartan till sjökortet hade placerat grundet långt ut i farleden!

Min vän var märkbart nervös. Jag blev också ganska skärrad av vad jag fått se och vi var båda medvetna om att det var en tidsinställd bomb som låg framför oss på bordet. Frågan var bara om, och i så fall när, den skulle tillåtas detonera?

När nu mörkläggning av ansvaret tog fart på allvar, visade det sig snart att de redan invigda hade mer fantasi än jag kunnat ana.

Någonting måste göras åt Tsesisgrundet i sjökortet, det var ofrånkomligt. Lotsarna skulle säkert inte nöja sig med den nuvarande sjökortsbilden. Men sjökortet var ju inte fel enligt presskommunikén? Och hur klarar man att rätta sjökortet utan att samtidigt erkänna ansvar för en grundstötning och en oljekatastrof som berodde på ett allvarligt sjökortsfel? Jo, man lurar sig medvetet själv och upptäcker grundet – på nytt!

Presskommunikén sa att det inte fanns något ”känt” grund. 1969 års djupkarta var naturligtvis det avgörande problemet, men om man på något sätt kunde avfärda den låg vägen fri. Lösningen på problemet var lika enkel som genial. En ny och "ännu mer noggrann" sjömätning på olycksplatsen, skulle i praktiken anses kunna ”slå ut” 1969 års mätningsresultat. Då skulle man inte behöva ta hänsyn till den avslöjande djupkartan.

Nu visste alla inblandade förstås att det var en helt onödig expedition, ett spel för galleriet. Grundet hade ju lodats med full täckning av botten 1969 och att läget stämde exakt med fartygets position var ju redan bevisat. Det gick alltså i praktiken inte att göra en mer noggrann mätning. Men det var förstås ingen nackdel, snarare ett måste, att kunna säga att grundet – om vi var tvungen att göra någonting åt det – och det var vi – rättats från lodningar som utförts *efter* Tsesis grundstötning, inte före.

Den största anledningen till en ny mätning var nog kanske ändå att det fanns hopp om att djupet hade förändrats. Det var ingen nackdel – och ganska sannolikt - att oljetankern likt en osthyvel hade skalat av toppen. Som det nu var ballanserade försvaret av sjökortet på en skör gräns. Skulle vi ”slippa” redovisa en obligatorisk 6-meters djupkurva runt 5,9-meterstoppen i sjökortet? Sådana tar nämligen plats och bidrar till att uppmärksamheten från sjöfararna skärps och sjösäkerheten höjs. Då hade vi dessutom tvingats att utöka sjökortets 10-meterskurva väsentligt mot farleden.

Sagt och gjort. Chansen fanns. Den reguljära sjömätningssäsongen var visserligen slut och sjömätningsflottan hade återvänt till sina hemmabaser. Men det var isfritt, viljan var god och resurserna oändliga.

Sjömätningsfartyget MB 94 bemannades med sjökarteavdelningens ”styrka 10”. Sjölin utnämnde sig själv till mätningsledare ombord, för första gången på minst två decennier. Jag gjorde

positionskartorna till lodningen. Lotsarna på Landsort var vakna och begärde att få skicka med två man som observatörer ombord den första dagen. När jobbet var klart, lämnades det inte till Norrköping för utvärdering. Nej, Sjölin tog med sig ekolodsdiagram och protokoll hem till Stockholm. Lotsarna blev bittra och skrev en rapport när även Hallbjörner motsatt sig att de skulle få se allt material. Ärendet överlämnades till lotsförbundet. Det fanns många rykten i luften och misstänksamheten mot sjökarteavdelningen turer var stor.

Det fanns flera praktiska problem för sjökartedirektören att lösa. Lotsdirektören i Stockholm ville direkt höja sjösäkerheten på olycksplatsen genom att förankra ett sjömärke vid grundet. dessutom ville han så fort som möjligt flytta fyren Fifongs sektorglas så att Tsesisgrundet – med rutinmässig marginal – hamnade utanför farleden, i grön fyrsektor.

Men Hallbjörner tyckte – inte helt fel– att det skulle ses som ett erkännande av skuld till grundstötningen. Verksjuristerna höll med. Men lotsdirektören gav sig inte och chefen för trafiksektionen i Norrköping höll med honom. Den för sjösäkerheten viktiga slaget slutade med att ändringen genomfördes trots sjökartedirektörens protester.

Sektorgränsen mellan vitt och grönt ljus, som innan grundstötningen legat mellan grundet och klippön, lyftes nu över grundet och placerades fyra grader, motsvarande 70 meter längre ut från Käringklubben än tidigare. Det var konsekvensen av sjökortsfelet och Tsesisgrundets upptäckt i ett nötskal.

Medan övriga media väntade på sjöförklaringen gjorde DN: s reporter en egen sjömätning. Det skulle han inte ha gjort. Han lät sig fotograferas med ett handlod vid Tsesisgrundet och redovisade utförligt sitt resultat i tidningen. Någon som kunde lagen, och kanske inte tyckt om reporterns tidigare artiklar, gjorde en polisanmälan. Att bryta Sjöfartsverkets monopol och publicera egna mätningsresultat är olagligt, även om DN-reportern vid tillfället lite pinsamt missade grundtoppen rejält.

Parterna anlitade nu sina juridiska ombud inför sjöförklaringen. Det ryska rederiet var snabbt ute och valde advokat Claës Palmes advokatbyrå, som Sjöfartsverket annars brukade vända sig till. Palme hade varit Sjöfartsverket ombud i många år, och aldrig förlorat ett mål.

Verket fick då se sig om efter ett nytt juridiskt ombud. Det blev en advokat från Göteborg som fick uppdraget. Lotsförbundet i sin tur anlitade en egen advokat för Tsesislotsens räkning. Han stod ju under åtalshot så länge sjöåklagaren inte hade bestämt sig.

Dagarna gick. Jag visste redan att jag skulle bli blåst på Hallbjörners utlovade prövning av verkets felaktiga presskommuniké.

Fyra personer från sjökarteavdelningen förberedde sig nu på att vittna vid sjöförklaringen. Det var Sjölin, Nordström och en reservofficer i flottan som deltagit i inmätningen av haveristen. Man bestämde också att använda sig av den kapten i flottan, Grinne, som ledde lodningarna på platsen 1969, mer än åtta år tidigare. Han var nu pensionerad. Men efter pensionen hade han kvar några mindre återkommande knäck på verket. Nu var kapten Grinne kallad att lyda order.

Bara några dagar innan sjöförklaringen skulle dra igång, kom han ganska bedrövad till mitt rum. Han hade sällskap av en mätningsingenjör, han som tidigare hade problem med siffrorna. Jag vill inte påstå att jag kände kapten Grinne så väl, men mitt tidigare intryck av honom var en seriös men lättsam man med mycket humor. Under sina 35 år som sjömätare hade han aldrig varit med om

något liknande. Han bad mig mycket vänligt att ta fram det arbetsmaterial han jobbat med ombord i Södertäljeviken 1969.

Jag plockade fram nycklarna ur byrålådan och vi gick alla tre bara ett par meter, tvärs över korridoren, till vårt interna arkiv på mätningstekniska sektionen. Jag öppnade den brandsäkra arkivdörren och drog ut lådan i trähurtsen för arbetsnummer 965. Jag visste var den låg, eftersom jag redan hade gått igenom den tidigare. Jag tog fram den nästan kvadratmeterstora mappen i ljusbrun kartong med gröna tejpade kanter. Vi hade bytt färg på tejpen varje år, så att de skulle vara lättare att hålla ordning på mapparna. Det fanns ett avlastningsbord mitt i arkivet, och många lysrör i taket gjorde sikten god.

Det som vi redan nu allmänt kallade Tsesisgrundet, fanns i kartorna. Skalan var mindre än i slutresultatet djupkartan. Det gjorde att det inte var helt lätt att upptäcka. Det var naturligtvis en del av förklaring till att man missade det ombord 1969. Annars hade det enkelt avslöjats vid närmare kontroll. Vi tittade sedan på protokollen som satt i en brun kartongmapp. Sjölin hade som chef för mätningstekniska sektionen undertecknat arbetsordern för mätningen. Det framgick att en preliminär utvärdering av mätningsresultaten skulle göras ombord. Den slutgiltiga och totala utvärderingen och redovisning till djupkarta i större skala skulle senare göras hos Sjölin i Stockholm.

Det framgick också att man på fältet skulle jämföra mätningsresultat med den kopia av grundkartan från 1928, som sjökort 721 en gång ritats efter.

I grundkartan fanns inte ett spår av det som nu kallades Tsesisgrundet. Mitt i en fyrkant med de handlodade djupen 10m, 12m, 14m och 20m fanns vårt 5,9 m grund. Att man skulle hitta ett så här allvarligt sjökortsfel i en farled med oljetransporter var naturligtvis osannolikt. Det hade kanske också bidragit till att man missat det?

Slutrapporten och specifikationen var förtryckta blanketter i glada färger. För arbetsnummer 965 skvallrade den om ett rutinmässigt, odramatiskt mätningsområde på några km². Grinne hade själv i protokollet kryssat för ”inga avvikelser” och just det här farledsavsnittet hade lodats på mindre än två dagar. Om man hade misstänkt att man hittat något som inte fanns i sjökortet, skulle man enligt instruktionerna både kollat fyrsektorer och enslinjer. Man hade också haft möjlighet att ”rama” ett grund med en specialfarkost, men det hade man heller inte gjort.

Det hade funnits en kartograf ombord som uppenbarligen hade gjort en miss, men det var i alla fall fartygschefen som hade det fulla ansvaret. Det såg därför inte alls bra ut för den pensionerade kaptenen i flottan.

Grinne såg ännu mer bekymrad ut än när han kom och sa att han inte kom ihåg ett dugg från den tiden. Det var egentligen inte alls konstigt. Varje säsong hann hans fartygsenhet kartlägga dussintals farledsområden, i ett hav av kartor, protokoll och tusentals ekolodsdiagram. Åtta år hade dessutom förflutit. Mätningsingenjören stod bredvid och sa inte ett ord på hela tiden. Jag visste inte varför han var med. Han bara tittade växelvis på mig, kaptenen och materialet som vi gick igenom karta för karta – protokoll för protokoll.

– Jag tror dom vill sätta dit mig, sa Grinne spontant när jag låste arkivet. Jag ville inte göra situationen mer otrevlig genom att ställa frågor, men jag hade full förståelse för hans oro.

Jag visste att om någonting skulle gå snett i mörkningsförsöken fanns det här en sista utväg – att lägga skulden på Grinne. Sjömätningsledaren skulle då bli syndabock och det var han medveten om. Jag fick en stark känsla av att den gamle kaptenen själv ville, men aldrig skulle tillåtas att öppet få erkänna sitt misstag. Det kanske var en klen tröst, men jag gav honom min syn på

ansvarsfördelningen. Jag hade inget intresse av att någon enskild person skulle få skulden för olyckan. För mig var det inget brott att missa en sådan här sak. Brottet var i stället att verket nu ljög om det uppenbara. Sjökartedirektören och Sjölin hade valt att mörka. Och det innebar att enskilda skulle bli inblandade i skuldfrågan förr eller senare. Att Sjölin hade tagit på sig den mindre smickrande rollen betydde bara att han själv visste att det yttersta ansvaret för redovisningen av det här mätområdet var hans.

Jag sa till Grinne att han hade haft all anledning att lita på att den slutgiltiga utvärderingen skulle göras hos oss i Stockholm. Vi skulle ritat djupkartan, och självklart gjort nödvändiga kontroller med sjökortet direkt. Det var våra tidigare rutiner, som Sjölin själv satt broms på. Djupkartorna var klara, men de hade aldrig överlämnats till den kartografiska sektionen på remiss. Jämförelsen med sjökortet och rättelsearbetet hade därför olyckligtvis uteblivit.

Den röda lampans politik fortsatte. Ingenting läckte ut. Några blev engagerade att under Sjölin ledning jobba fram sjökarteavdelningens rapport och kartbilagor till sjöförklaringen. Att riskerade inte att utnyttjas. Jag hade ju dessutom min munkavle. Med min blotta närvaro på jobbet kunde jag ändå inte undgå att registrera delar av det som pågick.

Varje liten detalj verkade spela roll för att dölja vårt ansvar. Kartredaktören, som just hittat hundra fel i det aktuella sjökortet fick uppdraget att presentera grundet som en liten rund, röd prick i en sjökortsöversikt. Det var naturligtvis en känslig åtgärd och det dög inte med en rutinmässig redovisning. Han fick under stigande irritation flytta grundet närmare land i kopia efter kopia. Pricken hamnade till sist utanför farleden och Sjölin var till sist nöjd.

Det var naturligtvis ingen tillfällighet att jag inte fanns med på den utdelningslista som Hallbjörner presenterade när rapporten var klar. Den var inte skriven för den som kände till vår historia, våra rutiner och våra kartor. Men Hallbjörner lämnade några överexemplar på sin expedition och bifogade en handskriven order till personalen:

"Om det lämnas ut något ex. (vilket ej borde vara behövligt eftersom alla fått som skulle ha), så anteckna vem som får."

Självklart lät jag mig omedelbart registreras.